

ALL INCLUSIVE ELLER BASPAKET? SVENSKA FOLKET TECKNAR ETT SAMHÄLLSKONTRAKT

FELIX CASSEL, BJÖRN RÖNNERSTRAND, FREJA WESSMAN
OCH PATRIK ÖHBERG

Sammanfattning

Samhällskontraktet kan ses som ett implicit avtal som specificerar det ömsesidiga utbytet av förpliktelser mellan medborgare och stat. Detta begrepp har på senare år kommit att ta en allt större plats i samhällsdebatten. Debattörerna gör ofta gällande att samhällskontraktet är på väg att brytas. Frågan är emellertid vad samhällskontraktet egentligen består av och vad svenskarna anser om kontraktets giltighet? I det här kapitlet gör vi ett försök att besvara dessa frågor. Resultaten visar att det finns ett slags "baskontrakt" som alla är mer eller mindre ense om. Det handlar om att följa lagar, rösta, betala skatt och att inte överutnyttja välfärdssystemet. Därutöver kan vi se att det finns tydliga ideologiska skiljelinjer gällande vilka krav som ställs på staten respektive medborgarna i ett utökat "premiumkontrakt". Likaså är födelseland av betydelse för kontraktets omfattning. Vi kan också konstatera att det finns en beredskap att göra uppoffringar för att få kontraktet att fungera.

Vad är det som gör att samhällen hänger ihop? Ett förslag till svar på den frågan är att det finns en slags överenskommelse mellan staten och medborgarna om vad de båda parterna kan förvänta sig av varandra. Infrias inte förväntningarna vidtar bägge parter åtgärder som kan leda till att samvaron blir sämre och osäkrare. Inom politisk teori kallas denna tänkta överenskommelse för samhällskontrakt. Kontraktet kan ses som ett tyst avtal som specificerar det ömsesidiga utbytet av förpliktelser mellan medborgare och stat. Detta abstrakta begrepp blir konkret när det fylls med innehåll. Medborgarnas åtaganden enligt samhällskontraktet kan inkludera saker som att betala skatt, följa lagen och vittna i domstol. I utbyte tar staten på sig att skydda medborgarna mot brott och tillhandahålla infrastruktur och välfärd.

På ett övergripande plan går det att hävda att samhällskontraktet utgör själva hjärtat av samhällskroppen, där ett välfungerande samarbete mellan medborgare och stat är helt avgörande för att samhället ska kunna fungera (Rothstein, 2021). Så länge detta outtalade kontrakt upprätthålls av de båda parterna fungerar samhället. Då finns det en legitim samhällsordning.

Tanken på ett samhällskontrakt har föga förvånande anor som går tillbaka till antiken. När domstolen dömde Sokrates till döden valde han att stanna kvar och acceptera straffet (trots att det gavs en möjlighet att fly). Sokrates menade att det

fanns ett outtalat kontrakt mellan honom och staten. Atens lagar gav honom möjlighet att leva ett gott liv. Genom att ha verkat och levt i stadsstaten hade han samtidigt givit sitt samtycke till lagarnas legitimitet. I annat fall skulle han ha lämnat staden (Ritchie, 1891).

Även om grekerna i vanlig ordning var tidigt ute med att diskutera ämnen som idag är gångbara i samtidsdebatten, tog det närmare 2000 år innan samhällskontraktet ånyo fångade filosofernas intresse. Det var Thomas Hobbes, John Locke och Jean-Jacques Rousseau som tog upp den kastade handsken och utvecklade idén om ett samhällskontrakt. Därefter kom diskussionerna om ett kontrakt att svalna och det var inte förrän på 1970-talet som begreppet fick förnyad aktualitet med framträdande verk av John Rawls och Robert Nozick (Friend, 2004).

Brister i det svenska samhällskontraktet är idag föremål för politisk debatt. Det handlar ofta om ökad otrygghet och välfärdens brister (Stål, 2023). Att politiker använder samhällskontraktet som retorisk figur är nog inte en slump. Rekordmånga svenskar anser att samhällsutvecklingen är på väg åt fel håll (se Andersson, Carlander & Rönnerstrand i denna antologi). Under senare år har organiserad brottslighet och frågan om lag och ordning kommit allt högre upp på väljarnas agenda. Därutöver finns ett missnöje med hur socialförsäkringarna fungerar. Allt fler väljer privata försäkringar för att få snabbare tillgång till sjukvården.

Tidigare forskning om samhällskontraktet har i stor utsträckning fokuserat på frågan om hur ett legitimt samhällskontrakt bör se ut (Loewe m.fl., 2021). I motsats till dessa normativa anslag vill vi veta mer om människors uppfattning om samhällskontraktet och de faktorer som påverkar variation i sådana uppfattningar mellan individer. Vi menar att en bättre empirisk förståelse för samhällskontraktet kan ge viktiga pusselbitar till att förstå relationen mellan stat och medborgare i olika kontexter och samhällsutvecklingen i stort. Vi använder enkätfrågor för att mäta vilka åtaganden som svenskarna anser att kontraktet både kräver av staten respektive medborgarna. Vi bryter också ned analysen för att undersöka hur förståelsen av kontraktet skiljer sig åt mellan olika grupper.

Att mäta samhällskontraktet

För att empiriskt undersöka det svenska folkets uppfattning om samhällskontraktet ställdes frågor om vilka statens respektive medborgarnas skyldigheter är för att samhällskontraktet ska anses vara uppfyllt. Vi valde att inspireras av komponenter från den politiska filosofin om samhällskontraktet: nattvaktarstatens beståndsdelar (en minimalistisk stat i Robert Nozicks anda), välfärdsstatens åtaganden (inspirerat utifrån John Rawls principer) och betydelsen av politiskt deltagande, som till dels kan hämtas från Jean-Jacques Rousseaus idéer om ett socialt kontrakt. Sammanlagt ställde vi 18 olika frågor om kontraktets innehåll.

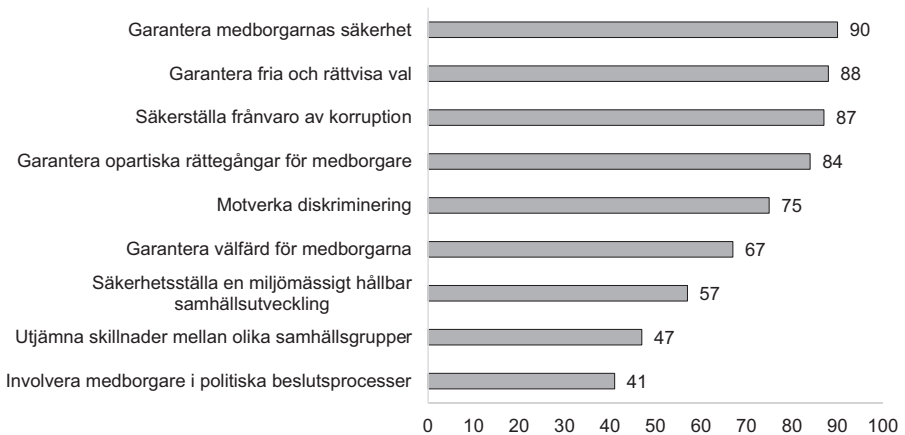
Den första frågan löd *Förhållandet mellan staten och medborgarna beskrivs ibland som ett tänkt kontrakt. Det finns olika uppfattningar om vad som krävs för att kontraktet ska vara uppfyllt. Hur viktiga eller oviktiga är följande för att staten ska uppfylla sin del*

av kontraktet? Frågan om medborgarnas skyldigheter i samhällskontraktet löd *Hur viktiga är följande för att medborgarna ska uppfylla sin del av samhällskontraktet?* Vi ställde också en fråga gällande svenska folkets uppfattning om i vilken utsträckning kontraktet anses vara uppfyllt idag. Frågan löd *Hur anser du att staten respektive medborgarna uppfyller sin del av kontraktet idag?*

Vad bör staten göra?

När det svenska folket ska teckna ett samhällskontrakt finns det vissa delar som anses vara viktigare än andra. Figur 1 visar att det nästan råder total uppslutning kring påståenden om att staten ska garantera medborgarnas säkerhet (90 procent), fria och rättvisa val (88 procent), säkerställa frånvaro av korruption (87 procent) och garantera opartiska rättegångar (84 procent). I den mindre viktiga delen av kontraktet, i vilken färre än hälften av svenskarna anser något vara ”Mycket viktigt”, finner vi utjämnade skillnader mellan olika samhällsgrupper (47 procent) och att involvera medborgare i politiska beslutsprocesser (41 procent). Mellan dessa två poler hittar vi betydelsen av att motverka diskriminering (75 procent), garantera välfärd (67 procent) samt säkerställa en miljömässigt hållbar samhällsutveckling (57 procent).

Figur 1 Andel som anser att följande är mycket viktigt för att staten ska uppfylla sin del av kontraktet, 2023 (procent)

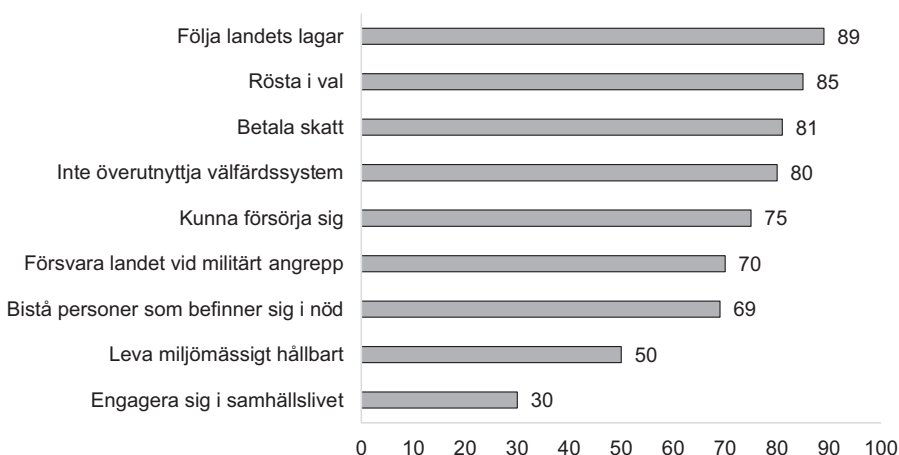

Kommentar: Frågan löd *Förhållandet mellan staten och medborgarna beskrivs ibland som ett tänkt kontrakt. Det finns olika uppfattningar om vad som krävs för att kontraktet ska vara uppfyllt. Hur viktiga eller oviktiga är följande för att staten ska uppfylla sin del av kontraktet?* Delfrågorna framgår av figuren. Svartalternativen var *Mycket viktigt, Ganska viktigt, Varken viktigt eller oviktigt, Ganska oviktigt, Mycket oviktigt.* I figuren redovisas andelen som svarat *Mycket viktigt.* Antal svarande var mellan 1 646–1 667.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Låt oss nu se hur kravbilderna ser ut gentemot medmänniskorna. På samma sätt som det finns en stor uppslutning kring förväntansbilden på staten finns motsvarande förväntningar på medborgarna. Det man kan notera i figur 2 är att det finns en stor majoritet som anser det vara mycket viktigt att följa landets lagar (89 procent), rösta i val (85 procent), betala skatt (81 procent) och att inte överutnyttja välfärdssystemet (80 procent). Att det enligt samhällskontraktet skulle vara mycket viktigt för medborgare att leva miljömässigt hållbart (50 procent) eller engagera sig i samhällslivet (30 procent) är mindre självklart. I gruppen däremellan finns kravet på att kunna försörja sig (75 procent), försvara landet vid militära angrepp (70 procent) samt bistå personer som befinner sig i nöd (69 procent).

Figur 2 *Andel som anser att följande är mycket viktigt för att medborgarna ska uppfylla sin del av kontraktet, 2023 (procent)*

Kommentar: Frågan löd *Hur viktiga är följande för att medborgarna ska uppfylla sin del av kontraktet?* Delfrågorna framgår av figuren. Svarsalternativen var *Mycket viktigt, Ganska viktigt, Varken viktigt eller oviktigt, Ganska oviktigt, Mycket oviktigt*. I figuren redovisas andelen som svarat *Mycket viktigt*. Antal svarande var mellan 1 659–1 683.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Vem vill ha vad?

Det är tydligt att vissa delar av kontraktet är mer centrala än andra. Men samtidigt att det också råder oenighet kring andra delar av kontraktet. Variationen leder oss in på att olika grupper vill ha och begär olika mycket av samhällskontraktet. I figur 3 har vi slagit samman alla alternativ för statens respektive medborgarnas åtaganden och skapat ett genomsnitt för vad som är mycket viktigt fördelat på kön, ålder, ideologi och var man är född.

Låt oss nu studera vilka grupper som skiljer sig mest från varandra i deras krav på staten respektive medborgarna. Till grupper som står ut hör unga människor samt personer på vänster- och högerkanterna. Unga människor är de som ställer lägst ”krav” på medborgarna. Den genomsnittliga andelen ”Mycket viktigt” är 59 procent, jämfört med 70 procent bland samtliga. Ungdomarnas genomsnittliga förväntning på vad staten skall leverera sticker emellertid inte ut. Bland unga är det 67 procent, att jämföra med 71 procent bland samtliga.

Som kontrast till unga personers avskalade kontrakt kan vi ställa den äldsta åldersgruppen, vars kontrakt ställer högre krav på både medborgare och stat. Bland de äldsta är genomsnittet av andelen ”Mycket viktigt” 75 procent för båda dessa kontraktsparter, det vill säga medborgare respektive stat.

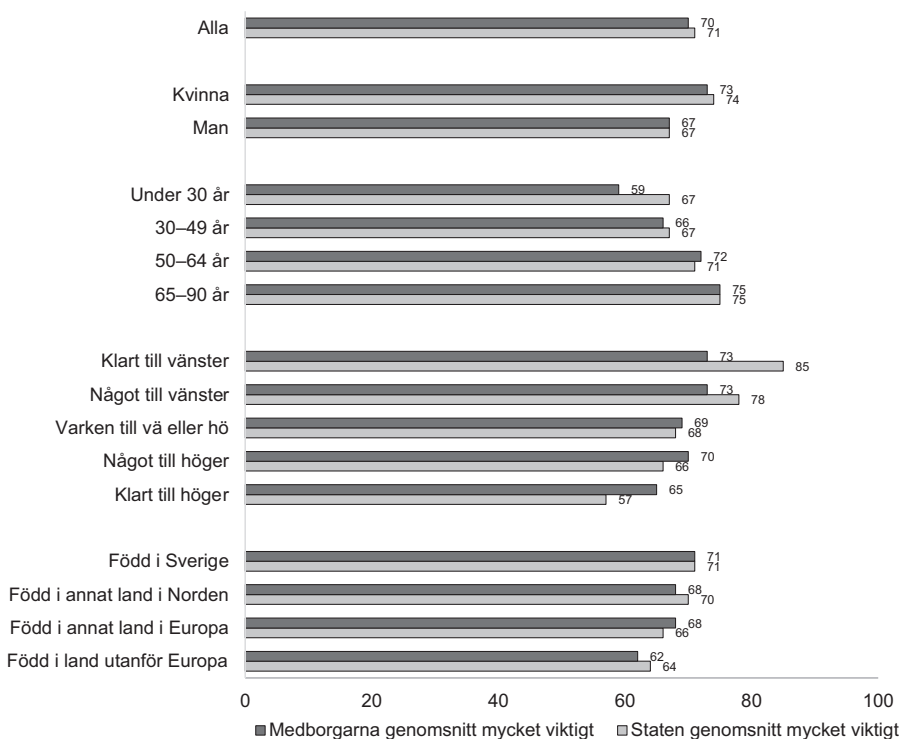
Att olika åldersgrupper har olika inställningar till kontraktet kan bero på flera saker. Det är troligt att livserfarenheter präglar synen på kontraktet och vad som kan förväntas av stat och medborgare, men det kan också vara en skillnad som har att göra med generationstillhörighet.

Föga förvånande finns det stora skillnader på hur man uppfattar kontraktets storlek beroende på ideologisk hemvist. Människor klart till vänster är den grupp som har allra högst förväntningar på staten (85 procent) och på samma gång störst skillnad gentemot de uppställda kraven på medborgarna och staten. Det skiljer 12 procentenheter mellan vad staten ska frambringa (85 procent) och medborgarnas bidrag (73 procent). På högersidan ser vi ett motsatt mönster. De som står klart till höger har högre krav på medborgarna (65 procent) än vad de har på staten (57 procent).

Det finns även generella skillnader för hur viktigt kontraktet i sin helhet är beroende på kön. Kvinnor anser i högre grad att staten och medborgarnas olika delar är viktigare än män. Vi vet sedan tidigare att kvinnor är mer beroende av en fungerande välfärdsstat och också har en mer positiv inställning till en stor stat (Gossen, 2020).

Födelseland är också av betydelse. De som är födda i Sverige förväntar sig mer av både medborgare (71 procent) och staten (71 procent) i jämförelse med dem som är födda utanför Sverige. Lägst krav på staten och medmänniskorna har människor som är födda utanför Europa (62 respektive 64 procent).

Figur 3 Genomsnitt av "mycket viktigt" för alla frågor om medborgarna och staten för olika grupper, 2023 (procent)

Kommentar: Frågorna löd *Förhållandet mellan staten och medborgarna beskrivs ibland som ett tänkt kontrakt. Det finns olika uppfattningar om vad som krävs för att kontraktet ska vara uppfyllt. Hur viktiga eller oviktiga är följande för att staten ska uppfylla sin del av kontraktet? samt Hur viktiga är följande för att medborgarna ska uppfylla sin del av kontraktet?* Svartalternativen var *Mycket viktigt, Ganska viktigt, Varken viktigt eller oviktigt, Ganska oviktigt, Mycket oviktigt*. Figuren redovisar, för olika grupper i procent, den genomsnittliga mängden svar *Mycket viktigt* för de nio frågorna om medborgarna respektive staten. Delfrågorna framgår av figur 1 och 2. Antal svarande var mellan 1 646–1 683.

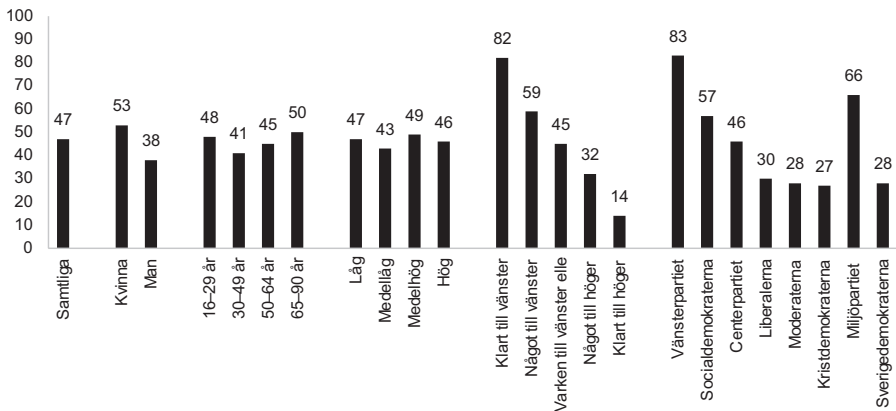
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Sverige har historiskt utmärkt sig globalt med en relativt låg grad av ekonomisk och social ojämlikhet. Det finns emellertid indikationer på att Sverige inte längre är bäst i klassen. Den ekonomiska ojämlikheten i Sverige har ökat kraftigt sedan 1990-talet (Finanspolitiska rådet, 2024). Samtidigt konstaterades nyligen en stor ojämlikhet i hälsa och tillgång till vård mellan olika sociodemografiska grupper (Socialstyrelsen, 2024, s. 7). Utvecklingen kan tyda på att staten tycks sköta sitt kompensatoriska uppdrag mindre framgångsrikt än tidigare. Frågan vi här ställer oss är hur synen på statens roll som utjämnande kraft varierar mellan olika samhällsgrupper.

I figur 4 redovisas andelen som anser att det är mycket viktigt att staten utjämnar skillnader mellan grupper för att kontraktet skall vara uppfyllt. Utfallet visar att skillnaderna beroende på ålder och utbildningsnivå inte är särskilt betydande. Andelen som tycker utjämning är mycket viktigt varierar endast mellan 41–50 procent mellan de fyra ålderskategorierna och mellan 43–49 procent mellan de fyra utbildningskategorierna. Något mer iögonfallande är skillnaderna mellan män och kvinnor, där det skiljer 15 procentenheter. Andelen kvinnor som tycker utjämning är mycket viktigt är 53 procent, jämfört med 38 procent bland män.

Än mer framträdande är dock de ideologiska och partipolitiska skillnaderna. Den ideologiska gradienten vad gäller synen på utjämning som statligt åtagande är slående. Bland personer klart till vänster är andelen som tycker detta är en mycket viktig del av kontraktet 82 procent. Bland personer klart till höger är andelen 14 procent. Den ideologiska dimensionen gör sig också gällande i synen på utjämning bland sympatisörer till olika partier. Sympatisörer till Vänsterpartiet står ut. Bland dem anser 83 procent att utjämning är en mycket viktig del av kontraktet. Motsvarande andel bland sympatisörer till Tidöpartierna (Liberalerna, Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna) ligger i spannet 27–30 procent.

Figur 4 Utjämna skillnader mellan samhällsgrupper mycket viktig del av kontraktet, efter kön, ålder, utbildning, ideologi och partisympati, 2023 (procent)

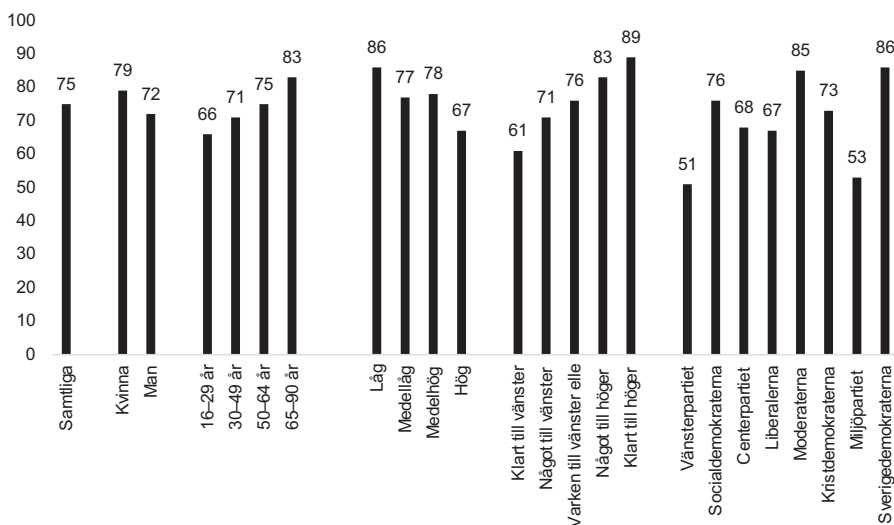

Kommentar: Frågan löd *Förhållandet mellan staten och medborgarna beskrivs ibland som ett tänkt kontrakt. Det finns olika uppfattningar om vad som krävs för att kontraktet ska vara uppfyllt. Hur viktiga eller oviktiga är följande för att staten ska uppfylla sin del av kontraktet? – Utjämna skillnader mellan samhällsgrupper.* Svarsalternativen var *Mycket viktigt, Ganska viktigt, Varken viktigt eller oviktigt, Ganska oviktigt, Mycket oviktigt.* Figuren redogör för andelen i varje grupp som svarat *Mycket viktigt*. Antal svarande var 1 652.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Om utjämnandet av skillnader mellan samhällsgrupper betraktas som ett grundläggande åtagande för staten lyfter många samtidigt vikten av att medborgarna inte är beroende av staten för sitt levebröd. Figur 5 redovisar synen på en av de listade medborgerliga plikterna: att kunna försörja sig själv. Som väntat finns också här tydliga ideologiska skillnader, men först skall vi rikta blicken mot gruppsskillnader vad gäller demografi. Här är det inte könsskillnader som står ut. Endast 7 procentenheter skiljer män (72 procent) och kvinnor (79 procent) åt. Däremot finns stora skillnader mellan olika ålders- och utbildningskategorier. Ålderseffekten är linjär. Ju högre ålderskategori desto viktigare anses egen försörjning vara. I gruppen mellan 16–29 år är andelen som tycker att egen försörjning är mycket viktig 66 procent. Motsvarande andel i gruppen 65–90 år är 83 procent. Graden av utbildning spelar också en roll. Tydligast framträder skillnaden om man jämför personer med låg utbildning (86 procent) med dem som har hög utbildning (67 procent).

Figur 5 Att kunna försörja sig själv mycket viktig del av kontraktet, efter kön, ålder, utbildning, ideologi och partisympati, 2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Hur viktiga är följande för att medborgarna ska uppfylla sin del av kontraktet? – Kunna försörja sig*. Svarsalternativen var *Mycket viktigt, Ganska viktigt, Varken viktigt eller oviktigt, Ganska oviktigt, Mycket oviktigt*. Figuren redogör för andelen i varje grupp som svarat *Mycket viktigt*. Antal svarande var 1 677.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

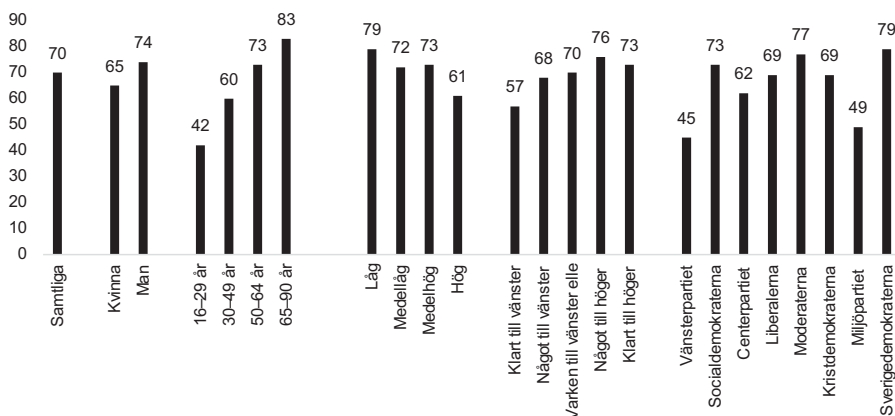
Ideologiskt och partipolitiskt finns också stora skillnader. Bland dem som står till vänster är andelen som tycker att egen försörjning är mycket viktig 61 procent, medan det bland dem klart till höger är 89 procent. Partipolitiskt faller resultaten

ut i det att vänsterpartister (51 procent) och miljöpartister (53 procent) inte tycker att egen försörjning är lika viktigt, i jämförelse med övriga partiets sympatisörer. Men bland Tidöpartierna återfinns inte lika hög grad av samsyn som vi såg ovan vad gäller statens plikt att utjämna skillnader. Moderater (85 procent) och sverigedemokrater (86 procent) sticker ut i sin syn på hur viktigt det är att kunna försörja sig. Andelen är lägre bland sympatisörer till Kristdemokraterna (73 procent) och Liberalerna (67 procent).

Utvecklingen i Sveriges geografiska närområde, med kriget i Ukraina och Sveriges anslutningsprocess till Nato, har riktat ljuset på svensk försvarsförmåga. Händelserna har också smittat av sig på svenska folkets engagemang i frågan. Bland annat har Hemvärnet de senaste åren sett ett markant ökat söktryck (Försvarsmakten, 2024). Samtidigt visar undersökningar att försvarsviljan varierar mellan olika grupper i samhället (DN, 2024).

Figur 6 Att försvara landet mycket viktig del av kontraktet, efter kön, ålder, utbildning, ideologi och partisympati, 2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Hur viktiga är följande för att medborgarna ska uppfylla sin del av kontraktet? – Försvara landet.* Svartalternativen var *Mycket viktigt, Ganska viktigt, Varken viktigt eller oviktigt, Ganska oviktigt, Mycket oviktigt.* Figuren redogör för andelen i varje grupp som svarat *Mycket viktigt.* Antal svarande var 1 664.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Kräver samhällskontraktet att medborgarna försvarar landet vid ett militärt angrepp? Svaret på den frågan skiljer sig åt mellan olika grupper. Figur 6 visar på både demografiska och ideologiska skillnader. För det första finns det en könskillnad på 9 procentenheter. Män är mer benägna att framhålla försvar av landet som en mycket viktig del av kontraktet. Än större är skillnaden vad gäller ålder och utbildning. I den yngsta gruppen (16–29 år) är andelen som svarade mycket

viktigt 42 procent, vilket kan jämföras med den äldsta gruppen (65–90 år) där andelen är 83 procent. Låg utbildning (79 procent) är förknippat med att lyfta fram försvar av landet som en mycket viktig del av kontraktet, vilket blir särskilt tydligt i jämförelse med högt utbildade (61 procent).

Bland de grupper som är minst benägna att lyfta försvar av landet som en viktig del av samhällskontraktet märks också vänsterpartister, miljöpartister och personer som står klart till vänster ideologiskt.

Under vintern 2024 diskuterades frågan om försvarsvilja flitigt. Upprinnelsen till debatten var ett utspel av statsminister Ulf Kristersson. I en debattartikel i Svenska Dagbladet tillsammans med migrationsminister Maria Malmer Stenergard (2024) lyftes en rapport från Plikt- och prövningsverket som visade att motståndet mot att göra värnplikt är större bland utomnordiskt födda. Sedan dess har debatten om försvarsvilja fortsatt (se exempelvis DN, 2024).

Vår studie visar på skillnader i synen på hur viktigt det är att försvara landet beroende på var man är född. Det finns en skillnad mellan personer som är födda utanför Europa och personer som är födda i Sverige. Andelen som lyfter försvar av landet som en mycket viktig del av samhällskontraktet är 55 procent bland personer födda utanför Europa och 70 procent bland personer födda i Sverige.

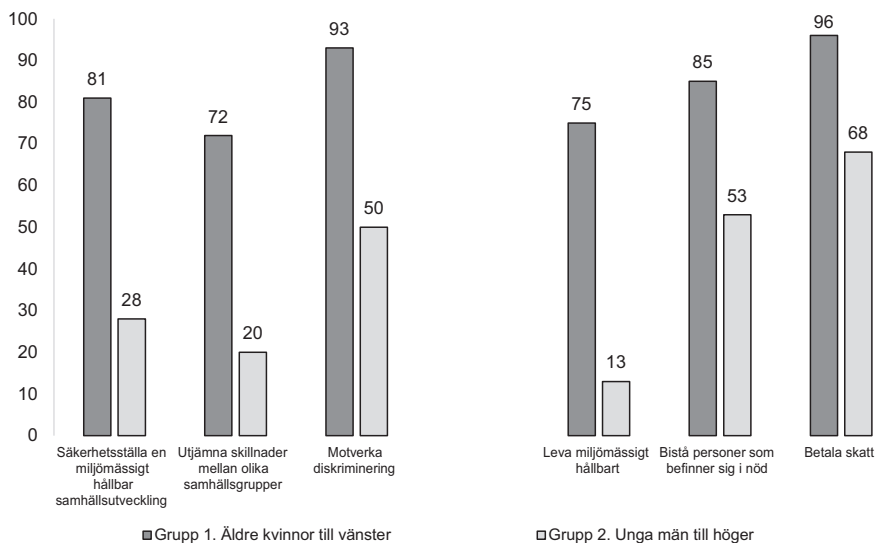
Vi vill göra klart att denna studie dock inte handlar om försvarsvilja. Det vi frågar om är hur viktigt försvar av landet är kopplat till vad medborgarna förväntas bidra med i samhällskontraktet.

All inclusive eller baspaketet? – en fråga om könstillhörighet, ålder och ideologi

Resultaten ovan illustrerar att uppfattningarna om det övergripande kontraktet skiljer sig mellan olika grupper. Utifrån resultaten kan två motpoler ses i sin syn på samhällskontraktet; de som tycker att samhällskontraktet ska vara omfattande och de som anser att kontraktet ska vara mer begränsat.

Utifrån en regressionsanalys baserad på grupperingarna i figur 3 identifierade vi två grupper som förespråkar två diametralt olika kontrakt. Ett stort och ett litet samhällskontrakt, det vill säga ”all inclusive” eller baspaketet. Den första gruppen, alltså de som förespråkar ett stort kontrakt, består av kvinnor över 50 år som står ideologiskt till vänster. För den här gruppen är statens delar i stort lika viktiga (85 procent) som för medborgarna (81 procent). Den andra gruppen som förespråkar ett mindre kontrakt, består av män under 50 år som står till höger. De har istället en betydligt mindre andel av mycket viktigt med enbart 59 procent i snitt för staten och 60 procent för medborgarna.

Om vi närstuderar dessa två grupper framträder tydliga skillnader. Vi ser en markant polarisering i synen på vad staten respektive medborgarna ska göra för att uppfylla sina delar av samhällskontraktet. I figur 7 redovisas de tre frågor för staten och tre frågor för medborgarna där skillnaderna mellan äldre kvinnor till vänster och yngre män till höger är som störst.

Figur 7 Andel som svarat mycket viktigt i frågor med störst variation mellan äldre vänsterkvinnor och yngre högermän, 2023 (procent)

Kommentar: Frågorna löd *Förhållandet mellan staten och medborgarna beskrivs ibland som ett tänkt kontrakt. Det finns olika uppfattningar om vad som krävs för att kontraktet ska vara uppfyllt. Hur viktiga eller oviktiga är följande för att staten ska uppfylla sin del av kontraktet? samt Hur viktiga är följande för att medborgarna ska uppfylla sin del av kontraktet?* Svarsalternativen var *Mycket viktigt, Ganska viktigt, Varken viktigt eller oviktigt, Ganska oviktigt, Mycket oviktigt*. Figuren redovisar andelen i de båda grupperna som har svarat *Mycket viktigt* för de sex frågorna i figuren. De tre delfrågorna till vänster gäller staten och de tre delfrågorna till höger gäller medborgarna. De frågor som har valts ut är de som visar störst skillnad mellan de två grupperna. Grupp 1 består av kvinnor över 50 år som är klart eller något till vänster. Antal svar var mellan 205–207. Grupp 2 består av män under 50 som är klart eller något till höger. Antal svar var mellan 135–137. Delfrågornas formulering framgår av figuren.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Skillnaden mellan de två gruppernas syn på kontraktet är slående i frågor gällande miljö och hållbarhet. Bland äldre kvinnor till vänster anser över 80 procent att det är mycket viktigt att staten uppfyller sin del av kontraktet. Likaså anser de att det är mycket viktigt att medborgarna gör detsamma (75 procent). De yngre männen till höger är av en annan åsikt. Endast 28 procent i denna grupp menar att en hållbar samhällsutveckling är en mycket viktig uppgift för staten. Kraven på medborgarna att leva hållbart stannar redan vid 13 procent.

En nästan lika stor skillnad finns i synen på hur viktigt det är för staten att utjämna skillnader mellan olika samhällsgrupper och motverka diskriminering. Närmare tre fjärdedelar av äldre kvinnor till vänster, 72 procent, betraktar jämlikhet som en mycket viktig del av statens samhällskontrakt, medan enbart 20 procent

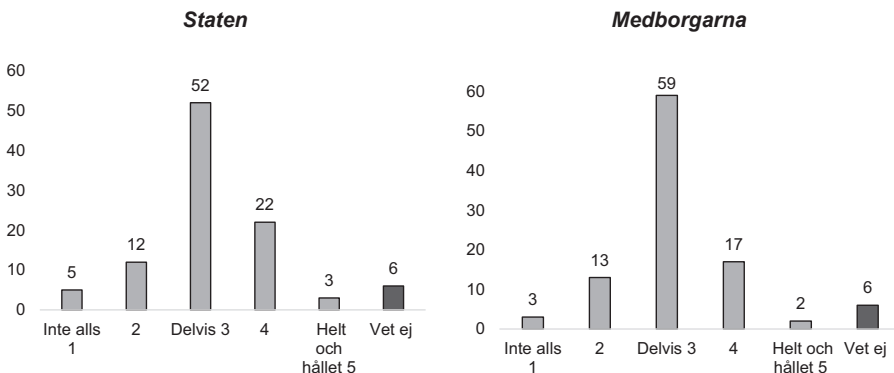
av de unga männen till höger anser detsamma. Motsvarande bild upprepas när det gäller diskriminering. 93 procent av de äldre kvinnorna till vänster anser att arbetet mot diskriminering är en mycket viktig del i samhällskontraktet för staten. Hälften av de unga männen till höger, 50 procent, har samma uppfattning. Jämfört med unga män till höger anser äldre vänsterkvinnor att det är viktigare att betala skatt (96 procent mot 68 procent) och bistå personer som befinner sig i nöd (85 procent mot 53 procent).

Värt att nämna är att även mellan dessa två grupper finns frågor där skillnaderna är mycket små. Det gäller delar av samhällskontraktet som vi tidigare konstaterat samlar en stor majoritet av svenskarna.

Svenskarnas åsikter om huruvida kontraktet uppfylls

Avslutningsvis skall vi nu undersöka hur väl svenskarna anser att staten respektive medborgarna uppfyller kontraktet idag. Utfallet redovisas i figur 8. Utmärkande är att majoriteten anser att kontraktet uppfylls delvis av både staten och medborgarna. Vidare är det relativt få som är riktigt missnöjda med staten eller medborgarnas kontraktsefterlevnad.

Figur 8 *Fördelning som anser att staten och medborgarna uppfyller sin del av kontraktet idag, 2023 (procent)*

Kommentar: Frågorna löd *Hur anser du att staten respektive medborgarna uppfyller sin del av kontraktet idag?* Delfrågorna och svarsalternativen framgår av figuren. Antal svarande var 1 668–1 662.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Enbart tre procent anser att medborgarna inte alls uppfyller sin del av kontraktet och enbart två procent anser att medborgarna uppfyller kontraktet helt och hållet. De flesta befinner sig helt enkelt i mittfåran, där de enbart delvis anser att med-

borgarna och staten uppfyller sin del av kontraktet. När vi bryter ner resultaten på olika grupper kan vi intressant nog konstatera att det råder en stor enighet kring att kontraktet är delvis uppfyllt. Vi kan inte finna några noterbara skillnader utifrån kön, ideologi, utbildning eller ålder.

Gör din plikt, kräv din rätt?

Det är tydligt att det finns aspekter av det svenska samhällskontraktet som en mycket stor andel av befolkningen sluter upp bakom. När det gäller statens åtaganden så anser mellan 80–90 procent att medborgarnas säkerhet, fria och rättvisa val, frånvaro av korruption och opartiska rättegångar är mycket viktiga aspekter av ett fungerande samhällskontrakt. Noterbart är att det bland dessa aspekter av statens skyldigheter inte återfinns någon som direkt handlar om vare sig leverans av välfärd eller att involvera medborgare i beslut. Frånsett säkerhet handlar ”baskontraktet” mer om negativa rättigheter än positiva.

Till de medborgerliga skyldigheterna som anses vara mycket viktiga av 80–90 procent hör att följa lagar, rösta, betala skatt och att inte överutnyttja välfärds-systemet. Noterbart är att de krav på medborgarna som de flesta svenskar skriver under på inte behöver innebära särskilt stora åtaganden för den enskilde. Svensken kommer långt på att inte bryta mot lagen, betala in skatten, gå och rösta vart fjärde år och inte belasta välfärden mer än nödvändigt.

En delförklaring till att baskontraktet innehåller så få statliga åtaganden koppelade till leverans av samhällsservice handlar om den ideologiska dimensionen av kontraktets komponenter. Hade vi tillfrågat personer som står till vänster politiskt hade listan över högt värderade statliga leveransområden varit mer omfattande. Bland personer klart till vänster är det 85 procent som anser att leverans av välfärd är en mycket viktig del av vad samhällskontraktet ålägger staten – en andel som är 56 procent bland personer till höger. Men än större är den ideologiska sprickan i kontraktet när det gäller att utjämna skillnader mellan samhällsgrupper. Det anser 82 procent vara mycket viktigt bland personer klart till vänster, men endast 14 procent bland dem klart till höger.

Personer ideologiskt till höger anammar ett samhällskontrakt som ställer högre krav på medborgarna. En intressant skillnad är synen på att kunna försörja sig. 89 procent av dem klart till höger tycker detta är mycket viktigt, vilket kan jämföras med 61 procent bland dem klart till vänster. Motsvarande ideologiska skiljelinje återfinns när det gäller att försvara landet, om än inte lika tydligt.

När det gäller omfattningen på samhällskontraktet finns en ganska tydlig skillnad kopplat till födelseland. Personer födda i Sverige har ett betydligt mer omfattande kontrakt, inte minst jämfört med personer födda utanför Europa. Det gäller både förväntningarna på vad staten och medborgarna förväntas göra.

Resultaten kan potentiellt hjälpa oss att bättre förstå skillnader i beteendemönster mellan svenskfödda och utrikes födda. Det är till exempel väl belagt att utrikes

födda röstar i lägre utsträckning än personer födda i Sverige (SCB, 2023). En annan potentiell aspekt av samhällskontraktet handlar om vaccinviljan¹ (Korn m.fl., 2020), som är lägre bland personer födda utomlands. Dessa skillnader kan potentiellt förstås mot bakgrund av skillnader i synen på det fundamentala utbytet mellan medborgare och stat, det vill säga att utrikes födda har lägre förväntningar på vad staten skall leverera vilket smittar av sig på den egna viljan att ”leverera”. Givetvis spelar många andra faktorer in för röstningsmönster och vaccinvilja, men samhällskontraktet som analytisk ansats kommer längre än det ofta anförda svaret, om att skillnader mellan svenskfödda och utrikes födda handlar om bristande förtroende. Befintliga data ger nämligen inte entydigt stöd för att förtroendet för myndigheter är särskilt mycket lägre bland utrikesfödda än bland svenskfödda (SOM-institutet, 2023; Esaiasson, 2020).

En ytterligare punkt att reflektera över är hur synen på medborgerliga åtaganden enligt samhällskontraktet hänger samman med vad just den plikten skulle innebära för en själv. Frågan är om människor är mer benägna att lyfta fram plikter som inte ”drabbar” en själv, eller om tendensen snarare är att man lyfter upp plikter där man kan vara med och bidra? Resultaten pekar i olika riktningar. Å ena sidan visar resultaten att äldre i mycket högre grad än yngre anser att försvara landet vid militärt angrepp är mycket viktigt för att medborgarna skall uppfylla samhällskontraktet. Detta resultat skulle kunna förstås mot bakgrund av att det är yngre människor som kommer att utföra uppgiften, om det skulle bli aktuellt. Å andra sidan är män mer benägna än kvinnor att lyfta försvar av landet som viktigt, vilket kanske talar emot den förklaringsmodellen. Att personer som har låg utbildning i högre grad än dem med hög utbildning tenderar att lyfta upp egen försörjning som en mycket viktig del av medborgarnas plikter är intressant i sammanhanget, eftersom risken att själv inte kunna försörja sig är avsevärt högre bland personer med låg utbildning. Sammantaget finns det inte stöd för att människor entydigt skulle välja bort plikter som innebär åtaganden för en själv.

Not

¹ Kapitelförfattarna har i tidigare enkätstudier om samhällskontraktet sett att många svenskar anger vaccinering (mot Covid-19) som en viktig aspekt av medborgarnas plikter enligt kontraktet.

Referenser

- Dagens Nyheter (DN) (2024-03-18). Försvarsviljan högre bland svenskar med utländsk bakgrund. <https://www.dn.se/debatt/forsvarsviljan-hogre-bland-svenskar-med-utlandsk-bakgrund/>
- Esaiasson, P. (2020). *Förorten. Ett samhällsvetenskapligt reportage*. Timbro.
- Finanspolitiska rådet (2024). Economic inequality in Sweden – An overview of facts and future challenges. <https://www.fpr.se/aktuellt/nyheter/2024-02-21-nystudie-economic-inequality-in-sweden---an-overview-of-facts-and-future-challenges.html>
- Friend, C. (2004). 'Social Contract Theory'. *Internet Encyclopedia of Philosophy*, 139–155. doi: 10.1086/292887.
- Försvarsmakten (2024-01-16). Stort söktryck till Hemvärnet efter Folk och Försvar. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2024/01/stort-soktryck-till-hemvarnet-efter-salenkonferensen/>
- Goossen, M. (2020). The gender gap in welfare state attitudes in Europe: The role of unpaid labour and family policy. *Journal of European Social Policy*, 30(4), 452–466.
- Korn, L., Böhm, R., Meier, N. W., & Betsch, C. (2020). Vaccination as a social contract. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(26), 14890–14899. DOI: 10.1073/pnas.1919666117.
- Loewe, M., Zintl, T., & Houdret, A. (2021). The social contract as a tool of analysis: Introduction to the special issue on "Framing the evolution of new social contracts in Middle Eastern and North African countries". *World Development*, 145, 104982.
- Ritchie, D. G. (1891). Contributions to the history of the social contract theory. *Political Science Quarterly*, 6(4), 656–676.
- Rothstein, B. (2021). *Controlling corruption: The social contract approach*. Oxford University Press.
- Socialstyrelsen (2024). Tillståndet och utvecklingen inom hälso-, sjuk- och tandvård – Lägesrapport 2024. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2024-3-8992.pdf>
- Svenska förtroendetrender (2023). *Svenska förtroendetrender 1986–2023*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Stål, C. (2023). Samhällskontraktet som politiskt vapen. En analys av mediedebatt och riksdagsmotioner 2000–2020. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 125(5).
- Kristersson, U. & Malmer Stenegard, M. (2024-01-12). Försvarsvilja är ett rimligt krav på medborgarna. *Svenska Dagbladet (SvD)*. <https://www.svd.se/a/y6PwbE/regeringen-forsvarsvilja-ar-ett-rimligt-krav-pa-medborgarna>
- SCB (2023). *Valdeltagande i Sverige*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/valdeltagande-i-sverige/> [Hämtad 2024-04-27].

